

Ա.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻԾԵՐԸ

Սխալ չհասկըցուինք, Սիոնի մէջ մենք յաճախ առիթ ունեցանք խօսելու մեր Մայրենի Եկեղեցւոյ կրօնական և ազգային գիծերուն վրայ միանգամայն. վասն զի հրապարակագրութեան մէջ բացայայտ բառերով ըսողներ եղան թէ իրենք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կարեւորութիւն կուտան՝ միայն անոր ազգային գիծերուն համար, թէ անոր կրօնական հանգամանքը ուէ արժէք չունի իրենց համար։ Մենք, իբրև պատմական իրականութիւն և սկզբունքի խնդիր, առանց թերթի և գրողի անուն տալու, դիտել տուինք և շեշտեցինք թէ Հայց. Եկեղեցին եթէ միայն իր ազգային գիծերուն համար արժէք մը կը ներկայացնէ՝ այդպէս կարծողներու մտքին մէջ, ասիկա հիմնովին սխալ է. վասն զի եկեղեցի ըստածը ամէնէն յառաջ կրօնական հաստատութիւն մըն է. յետոյ կուգայ անոր ազգայնութիւնը, Հակառակ այս շատ յստակ արտայայտութեան և սահմանումին, ոմանք ուղղակի, ոմանք անուղղակի դիտողութիւն քրին ասոր։

Այսօր անգամ մըն ալ անդրադառնալով այս խնդրին վրայ՝ դիտել կուտանք մեզ չհասկըցողներուն կամ հաւկնալ չուզողներուն թէ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն ազգային գիծերը ուղղակի կը ճառագայթեն անոր կրօնական (քրիստոնէական) նկարագրէն։ Օրինակով խօսինք. ոչ-քրիստոնէայ Հայաստանը չկըցաւ ունենալ իրեն սեփական ազգային այրուբէնք մը։ Ժողովուրդի մը բընիկ կամ մայրենի լեզուին գրականացումը ազգային միաբին մշակութեան հիմնաքարն է. արդ՝ ամէն մարդ գիտէ որ քրիստոնէայ Հայաստան միայն կըցաւ տալ հայ ժողովուրդին իր մայրենի լեզուին այրուբէնքը, ուրիշ խօսքով՝ Հայաստանեայց Եկեղեցին, քրիստոնէական մշակոյթի այդ բովբը միայն յաջողեցաւ հայերէն լեզուն գրելու արուեստը գտնել։ Այսպէս նկատի առէք գեղարուեստի այլևայլ ճիւղերը, որոնք մշակուած են Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ (ճարտարապետութիւն, քանդակագործութիւն, երաժշտութիւն, գրչութիւն, նկարչութիւն, մանրանկարչութիւն, դրակագմութիւն, ոսկերչութիւն և այլն), ամէնքն ալ ազգային են, բայց կրօնական են իրենց ծագումով և զարգացումով։ Ասոնք այնպիսի իրականութիւններ են, որոնց մասին կարելի չէ, և ներելի ալ չէ տարբեր կարծիք ունենալ։ Այնպէս որ անհնար է ըմբռնել Հայ Եկեղեցին, իբրև զուտ ազգային հաստատութիւն մը, բաժնեւոր զայն իր կրօնականութե-

նէն, որ ազգիւրն է եղած ազգային գիծերը ստեղծող ներշնչումներուն։ Այս ա՛յս է, ո՛ր կողմն ալ դառնանք։

Այս կրկնուած բացատրութիւններուն վրայ կ'ուզենք աւելցնել նաեւ կէտ մը։

Անոնք որ իր կրօնական հանգամանքէն և արժէքէն կը կարծեն մերկացնել Հայաստանեայց եկեղեցին, զայն ներկայացնելու համար միայն իրրեւազգային գիծեր ունեցող հաստատութիւն մը, կը վտանգեն իրենց իսկ կարծիքը. որովհետեւ արհամարհելով կրօնքը և անոր հետ կապուած արժէքները, կը տկարացնեն նոյն իսկ իրենց զնահատած ազգային գիծերը։ Այս ազգային բոլոր գիծեր իրենց արժէքը կը պահեն ցո՛րչափ եկեղեցին ուժով է իր կրօնական ազգակիով։ Չեա կրնար անջատել Հայոց եկեղեցւոյն ազգայնականութիւնը իր կրօնականութենէն։

Բ.

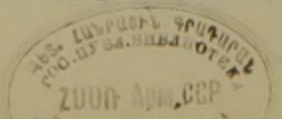
ՀԱՅՈՑ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱՅՈՒՄԸ

Ուրիշ կարեւոր կէտ մը, որ այս միջոցին կը յուզուի եգիպտոսի ԱՐԵԻ օրաթերթին մէջ, սերտօրէն կապուած է Հայց. եկեղեցւոյ գոյութեան հետ։ Սա՛ է յուզուած խնդիրը, իր պարզ ձևին մէջ. հայ ժողովուրդին համար ազգային սխալ մը եղած է իր քրիստոնէացումը։ Առաջին անգամը չէ որ կը յուզուի այս խնդիրը։ Բայց հետաքրքրական է եղած անգրագարձումը խնդրին վրայ։

Եթէ 1915-էն ի վեր մեր ազգային գոյութիւնը վտանգող եւրոպական անխտահելի քաղաքականութեան շո՛հ չըլլայինք, մեր ազգային սխալներու ցանկին մէջ պիտի չմտնէր հայ ժողովուրդին քրիստոնէացումը։

Ի հարկէ ասկէ գրեթէ 1600 տարի յառաջ, հայ ժողովուրդին կամքէն կախուած չէր իր քրիստոնեայ ըլլալը կամ չըլլալը։ Եթէ Մեծն Կոստանդնուս խոնարհեցաւ անխուսափելի իրողութեան մը առջեւ, որուն իշխանութեան մականը կ'երկարէր մօտաւոր Արեւելքի վրայ, կարելի չէր որ հայ ժողովուրդը, իր Տրդատ թագաւորով, ծառանար միւսնոյն իրողութեան առջեւ։

Անոնք որ ազգային սխալ մը կը համարեն հայ ժողովուրդին քրիստոնէացումը, չեն բացատրեր սակայն թէ ի՞նչ բնէր հայը կամ ի՞նչ ըլլար։ Հայ ժողովուրդին ժամանակակից բոլոր մեծ ու փոքր ցեղեր ի՞նչ եղան քրիստոնեայ ըլլալով և չըլլալով։ Ստանեաններու հօգոր Պարսկաստանն իսկ, որ պահ մը կրցաւ ծառանալ Քրիստոնէութեան դէմ, պահեց իր Զրադաշտականութիւնը, բայց ո՛չ միայն չկրցաւ խափանել իր գրօշին տակ ծաւալող ալլաղեղ ժողովուրդներու քրիստոնէացումը, այլ նաեւ հետզհետէ ինքն ալ խոնարհեցաւ Իսլամութեան առջեւ։ Գո՛ր դարուն մէջ ինչպէս որ քրիստոնէութիւնը ծաւալեցաւ մօտաւոր Արեւելքի մէջ, Բիւզանդիոսի առաջնորդութեամբ, Է՛ր դարուն ալ Իսլամութիւնը ունեցաւ նոյն ծաւալումը միւսնոյն երկիրներու մէջ, սպառնալով նոյն ինքն Բիւզանդական կայսրութեան։ Պարսկաստանի իսլամացումը

փրկեց իր ազգային գոյութիւնը։ Հին կրօնքին փարոջներ (Փարսիներ), աննը-
շանակ քանակի մը վերածուած, ապաստան գտան Հնդկաստանի մէջ, փոքրա-
թիւ մաս մ'ալ քաշուած մնաց իր մայր երկրին մէջ։ Կարելի՞ է ըսել թէ
Պարսիկներ ազգային սխալ մը գործեցին ընդգրկելով Իսլամութիւնը։

Հայ ժողովուրդը ամէնէն բնական օրէնքի մը հետեւած եղաւ քրիստո-
նէութիւնը ընդունելով։ ուրիշ կերպ չէին կրնար ընել։ Տրդատ թագաւորին
պէտք է տալ իմաստութեան բարձր պատուանիշը իր հեռատեսութեան և ի-
րատեսութեան համար, որ փրկեց Հայաստանի գոյութեան դատը, որ միշտ
միջազգային կռուականներ մը եղաւ։ «Հասարակաց տեղիք» բան մը պիտի ըլ-
լայ գիտել տալ որ եթէ Հայ ժողովուրդը չընդունէր քրիստոնէութիւնը,
շատոնց ջնջուած կ'ըլլար աշխարհիս երեսէն։ Ընդհակառակը քրիստոնէութիւնն
է որ հայուն ընձեռեց ամէնէն հիանալի միջոցները իր գոյութիւնը պահպա-
նելու համար, իր եկեղեցիով, իր սեփական գիրով և գրականութեամբ, իր
արուեստներով, և այլն։

Մեր ազգային դժբախտութիւններուն և յուսախաբութիւններուն ելքին
վրայ, փոխանակ դարերու գէղին ետեւ փնտռելու մեր ազգային սխալները,
պէտք է փնտռել սա մեր ապրած օրերու ազգային կեանքի արտաւոր իրա-
կանութիւններուն մէջ։

Այսօր մեր ազգային ներքին կեանքին մէջ տենդոտ ջանքեր կը թափ-
ուին քանդելու համար բոլոր նուիրականութիւնները։ Ազգային գոյութեան
տեղ կուսակցական գոյութիւն հաստատել, կրօնքի տեղ անկրօնութիւն մշա-
կել, միութեան տեղ պառակտումներ ստեղծել, ահա՛ այսօրուան մեր ազգա-
յին սխալները, որոնք կը գործուին ի գին Հայ ժողովուրդի բարոյական և
նիւթական արժէքներուն փճացման։

Պատմութիւնը կատարած է իր պարտքը։ Պէտք է յարգել զայն։

Եթէ պատմութեան մէջ ազգային սխալ մը համարուի Հայ ժողովուր-
դին քրիստոնէացումը, այսօր ալ նո՞յնն է իրականութիւնը։ Ի՞նչ պիտի ընենք
մեր ազգային կեանքին ապահովութեան համար։

Ո՞վ կրնայ պատասխանել այս հարցումներուն։

Բ. Ե.

